

Шум негативно впливає на серцево-судинні хвороби, хвороби шлунку, органів чуття. Озон зумовлює захворювання очей та дихальних шляхів, оксид азоту – серцево-судинні захворювання, хвороби дихальних шляхів, окис вуглецю – хвороби крові, шкіри, оксид сірки – легеневі шлункові захворювання, вуглекислий газ – захворювання дихальних шляхів, очей. Із забрудненням повітря в значній мірі пов'язані захворювання населення в різних областях України. Найвища загальна захворюваність населення у Вінницькій, Київській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській і Чернігівській областях, а найнижча – у Житомирській, Полтавській, Сумській областях

Для зменшення забруднення повітря необхідно: очищати вугілля до його використання на ТЕС, замінювати вугілля і мазут на ТЕС екологічно чистим паливом – газом, проводити озеленення населених пунктів.

Перелік використаних джерел:

1. Статистичний щорічник України за 2017 рік. К., 2018.- 540 с.
2. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. Основи екології. – К. : Знання, 2012. – 558 с.

ЛЮДИНА ЯК ТВОРЕЦЬ КОНСТРУКТУ У ДОВКІЛЛІ

Назарук М.М.

mm.nazaruk@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

The growing of population on the planet leads to enlargement of social- natural component in the environment. People' presence in the geographical environment cardinal change the proportion among the main potential units of ecosystem – consumers, producers and reducers. Homo sapiens is absolutely one of the dominant species. Constructive - geographical approach foresees the creation of such logical- objective diagrams in the environment, where the criterions of expediency and optimance will be satisfied. The necessity of improving the methods of producing environment, its management.

Key words: *environment, socio-natural component, constructive – geographical approach, environmental management.*

Соціальна філософія дотримується думки про те, що природа не має сенсу поза людською діяльністю. Відповідно, соціальні відносини та спосіб виробництва перетворюють природу на довкілля, продукують довкілля (урбанізоване, техногенне, соціокультурне, рекреаційне тощо). Отже, довкілля вміщує у себе компоненти природи, власне людину й наслідки (артефакти) людської діяльності. Значний відсоток у довкіллі належить продуктам людської діяльності. В філософському осмисленні деструктивного впливу людини на культуру і природу наука, техніка і технологія розглядаються як чинники занепаду як культури, так і природи. О.Шпенглер був впевнений в тому, що беручи на себе роль творця, спираючись на техніку, людство стає силою, що руйнує культуру, духовність, людське в самій людині [10]. М. Хайдеггер розглядав проблему техніки як проблему людського існування [8]. За виразним висловом М.Бердяєва, «техніка хоче оволодіти духом і раціоналізувати його, перетворити в автомат, в раба. Це і є титанічна боротьба людини і технізованої нею природи» [2]. Відповідно до засад техногенної цивілізації формується ставлення до світу як існуючого для людини, а до природи як до того, чим має оволодіти, підкорити. Декілька століть людство має стає й досить стрімке демографічне зростання, тобто вид *homo sapiens* перебуває в стані біосферного процвітання. Іншими словами, довкілля трансформується, деградує та виснажується, але сам винуватець цього поки що забирає достатню кількість природних

ресурсів для прогресивного відтворення виду. Свідчення тому – збільшення за останнє тисячоліття людності планети понад 10 разів, де кожне наступне подвоєння відбувалося значно більшими темпами: перше подвоєння охопило 600 років, друге – 230, третє – 100, четверте – 40; про це промовисто свідчить і швидкість долання «мільярдних» віх кількості людності: одного мільярда людство сягнуло у 1820, другого – у 1927, третього у 1959, четвертого – у 1974, п'ятого у 1987, шостого у 2000 році. Приріст населення становить 1 млрд осіб кожні 12 – 14 років. За прогнозами кількість населення світу на 2050 рік досягне 9, 1 млрд осіб, де практично увесь приріст припадатиме на країни, що розвиваються. Збільшення населення на планеті створює передумови до зростання відсотка у формуванні соціоприродної складової у довкіллі. Присутність людини в географічному середовищі кардинально змінює пропорцію між основними біотичними блоками екосистем – продуцентами, консументами та редуцентами: якість та кількість перших двох різко зменшується; абсолютно доміантним як серед продуцентів, так і консументів, стає один із видів – *homo sapiens*; натомість суттєво зростає вагомість у ценозі та біомаса редуцентів, оскільки людська діяльність призводить до створення величезної маси відходів, котрі стають поживою для сапрофітів, грибів, бактерій тощо. Як зауважив Юваль Ной Харари в книзі «Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього»: «Найкращим з того, що дав людям вогонь, було приготування їжі. Завдяки цьому до нашого раціону потрапили популярні сьогодні продукти, які люди не здатні перетравити в природній формі: пшениця, рис та картопля. Вогонь змінив не лише хімічний склад їжі, а її біологію. Приготування їжі вбило мікробів та паразитів, які кишили в продуктах. Людям стало значно легше жувати та перетравлювати улюблену їжу, таку як фрукти, горіхи, комахи та падло, після її приготування. Тоді як шимпанзе витрачають на пережовування сирової їжі п'ять годин на день, людям на споживання готової їжі вистачає й години. Поява можливості приготування їжі дозволила людям споживати більше видів продуктів харчування, присвячуючи цьому менше часу та робити це за допомогою менших за розміром зубів та коротшого кишківника. Коли ж люди приручили вогонь, вони отримали контроль над слухняною та потенційно необмеженою силою. На відміну від орлів, вони вибирали його для різних завдань. До того сила вогню не обмежувалася формою, будовою або силою людського тіла. Одна слабка жінка з кременем або палаючою гілкою могла спалити ліс. Приручення вогню стало початком нових віянь» [9]. Здобутки фізики, хімії, молекулярної біології і нанотехніки дали змогу людині проникнути у найдрібніші структури живого, його генетичну пам'ять. Виробнича діяльність відбувається далеко за межами біосфери. Відбулися не лише зміни в кількісних показниках співвідношення біотичного та соціального, а й якісні зміни на планеті, які неможливо оцінити ні за допомогою традиційних біологічних чи біогеохімічних методів, ні за допомогою традиційних біосферологічних чи ноосферних підходів [3].

Загалом трансформації зазнають практично всі структури угруповання. Зі звуженням сфери природи та зростанням параметрів довкілля виникають порушення еволюційно усталених біо-, геохімічних процесів, які становлять підґрунтя життєдіяльності (існування) людини, інші загрози з боку перетвореного довкілля, настає час для усвідомлення соціального чинника у формуванні конструктів довкілля. Про зростання ролі людського чинника у статті «Що таке поступ» ще у 1903 році писав Іван Франко: «Поступ людськості – се величезна і дуже складна машина. Вона порушується силою, на яку складаються тілесні й духові сили всіх людей на світі; ані одному чоловікові, хоч який би він не був сильний та здібний, ані одній якійсь громаді годі запанувати над рухом тої машини, годі нею керувати... Як у цілій природі, так і в розвою людства кермо держать два могутні кондуктори, то ті самі, яких пізнав вже великий німецький поет і вчений Йоган Гете, а то голод і любов. Голод – се значит матеріальні і духові потреби чоловіка, а любов – се те чуття, що здружує чоловіка з іншими людьми. Людського розуму в числі тих кондукторів нема і, певно, ще довго не буде...» [7].

Людська діяльність щодо перетворення природної реальності підкоряється та базується на законах розвитку цієї реальності. Людська діяльність, як стверджував відомий філософ М.Ф.Тарасенко, стає «природним процесом» оскільки вона реалізується за контурами власної суті природи [5].

В умовах, які складаються, коли людина осягає повністю навколишній світ і критично оцінює насамперед власну життєдіяльність у ньому, важливо знайти компроміс між природним і штучним середовищем. Як зазначає Харарі Ю.Н.: «Люди дестабілізують глобальну біосферу на багатьох фронтах. Ми відбираємо з довкілля дедалі більше ресурсів, натомість впорскуючи туди величезні обсяги сміття й отрути, змінюючи при цьому склад ґрунту, води й атмосфери» [9].

Конструктивно – географічний підхід передбачає створення таких логічно – предметних схем у довкіллі, які відповідали б критеріям доцільності й оптимальності. Конструкт є модельним утворенням, яке відображає закономірності просторово – часової організації певного об'єкта, за допомогою якого відбувається оцінка правильності знань про певні властивості, процеси, явища, які з ним відбуваються насправді. У географічному дослідженні довкілля окреслюються дві головні змістовні його складові: екосередовищна й антропічна. Як наголошує Пашенко В.М. (2004), перша має зміст традиційного спрямування, оскільки завдання вивчення природних комплексів є енвайроменталістським за його природничою змістовністю; друга – гуманістична складова – поки що опрацьована недостатньо, проте вона є наскрізною для таких досліджень завдяки їхній суспільній спрямованості. Прибічники такого підходу наголошують на необхідності удосконалення способів продукування довкілля, управління ним та усунення негативних наслідків людської діяльності (забруднення ґрунтів, води, повітря, вирубування лісів тощо), покладаючись значною мірою на можливість науково – технічного прогресу, удосконалення суспільних інститутів, інформування, освіти й просвітництва тощо.

Використання природних ресурсів є переумовою для виникнення конструктів в системі суспільство – природа. Природні ресурси є частиною навколишнього середовища (або простору), в якому дії однієї людини або соціальної групи можуть мати наслідки далеко за межами цього простору. Наприклад, використання води для жителів міста Львова призводить до пониження рівня води на території Золочівського чи Яворівського району у Львівській області. Тим самим створює проблеми використання прісної води в межах цих районів. Проведена меліорація на Поліссі має довгострокові наслідки в природних середовищах, такі як ерозія, забруднення довкілля, втрата рослин чи тварин. Екологічні зміни можуть зачіпати земні та водні ресурси, означати надмірну експлуатацію флори та фауни, викликати зміни клімату тощо. При цьому характер проблем, що виникають, часто не очевидний, оскільки екологічні проблеми важко піддаються усвідомленню та розумінню. З біофізичними та екологічними процесами в деяких природних середовищах пов'язані кумулятивні довгострокові наслідки, проте вони не завжди піддаються усвідомленню та розумінню населенням, що населяє дану територію. Навіть якщо їм було відомо про деградацію, вони не в змозі ув'язати її з діяльністю конкретних соціальних агентів. Таким чином, наявність екологічних конструктів є чітко виражена, якщо спільноти встановлюють логічний зв'язок між деградацією та діяльністю окремих забруднювачів. Важливий аспект, участі людського суспільства у формуванні конструктів у довкіллі, коли природні ресурси вбудовані в загальний соціальний простір, де між широким спектром суб'єктів (експортерів, промислових і аграрних підприємств, дрібних фермерів, представників етнічних меншин, урядових установ тощо) встановлюється комплекс нерівних відносин. Як показує досвід в умовах трансформації економіки у нашій державі, ті суб'єкти, що мають найбільший доступ до влади, можуть краще контролювати та здійснювати вплив на природні ресурси, переслідуючи лише свої корисливі інтереси. В умовах сьогодення завжди існує ймовірність підвищення дефіциту природних ресурсів, що призводить до швидких змін у довкіллі, підвищення попиту, який зумовлює нерівномірний розподіл природних ресурсів. Дефіцит природних ресурсів може

також бути результатом нерівного розподілу ресурсів між окремими людьми та соціальними групами або неясності у визначенні прав на власність загальних ресурсів. В цих умовах йдеться не про виключно сферу формування нових конструктів у довкіллі, а про загальну тенденцію дебатів щодо методології та теорії в суспільних і природничих науках. Актуальним є обговорення впливу чинників на взаємозв'язок між суспільством та природою, відповідно йде пошук обговорення методу дослідження, та його квазі-експериментальність, зокрема щодо доцільності процесу відстеження формування нового конструкту у довкіллі.

Спеціальні дослідження та комунікативні процеси можуть допомогти змодельовати зв'язки, стати безпосередніми передумовами оптимізації довкілля, і навіть певного роду каталізаторами для соціального навчання щодо управління природно – ресурсними системами, що виникають на певних територіях. Саме міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі суспільство – природа вивчає соціоекологія. «Реалізація потужного інтегративного потенціалу соціоекології детермінує якісну багатоманітність її логіко методологічних засобів. Сама назва цієї галузі науки свідчить, зрештою, про її органічний зв'язок з соціальною практикою людства. І з огляду на це швидке поширення в соціоекології різноманітних пізнавальних інструментів високого рівня інтегративних можливостей теж є дуже характерним: адже вони породжуються не лише потребами розвитку самого наукового знання, але й важливими сучасними тенденціями суспільного життя в усій його повноті» [4]. Саме в соціоекології можна простежити поширення системних, структурних, функціональних, інформаційних, модельних або ймовірностних уявлень, які використовують не лише загальнонаукові засоби, а й інші - з одного боку – регіональні (природничонаукові, соціологічні, технічні тощо) спеціальнонаукові, властиві окремій галузі знання. Проведення адекватної політичної і правової політики у проблемах дослідження довкілля і використання основних положень науки соціоекології сприятиме дослідженню нових конструктів (локальних, регіональних та глобальних), що породжує соціальна дійсність перед людством. Роль соціоекології у вирішенні проблем охорони довкілля постійно зростає, проте стає зрозумілим, що наука повинна випереджати практику, передбачати її результати, прогнозувати наслідки та особливості конструкту, що виникає у середовищі, тобто прогнозувати соціоприродне довкілля, що буде переходом до нового етапу в її розвитку.

Висновки.

- в умовах, коли зростає роль соціоприродної складової у довкіллі інвайроментальний чинник повинен знаходити своє відображення в пріоритетах державної політики та свідомості громадян;

- встановлення онтичного статусу людського суспільства і його місця та ролі в біосфері;

- у зв'язку з швидкими змінами навколишнього середовища існує ймовірність підвищення дефіциту природних ресурсів, що призводить до зростання попиту (потреб) сприяє ймовірності дефіциту природних ресурсів;

- внаслідок неефективності відповідних організаційно – економічних механізмів та державної політики виникають проблеми у системі суспільство – природа, що потребують особливої уваги в плані їх моделювання, оцінки та попередження;

- використання основних положень науки соціоекології – основний міждисциплінарний засіб вивчення нових конструктів у довкіллі.

Перелік використаних джерел:

1. Балацький О.Ф., Петрушенко М.М., Шевченко Г.М. Конфліктна складова системи соціоприродних зв'язків у економічній сфері взаємовідносин.// Механізм регулювання економіки, 2012, № 2 С. 138 - 152

2. Бердяев Н.А. Человек и машина// Вопросы философии, 1989, №2, с. 151

3. Голубець М.А. Середовищезнавство(інвайроментологія). – Львів: Компанія «Манускрипт». 2010. – 176с.

4. Семенюк Е.П. Інтегративна природа соціоекології та характер її методологічних засобів. // Питання соціоекології. Матеріали Першої всеукраїнської конференції «Теоретичні та прикладні аспекти соціоекології»2 (Львів, 7 – 11 жовтня 1996 р). – С. 5 -7
5. Тарасенко М.Ф. Природа, технологія, культура: філософсько – світоглядний аналіз. К., 1985
6. Феномен соціоприродних систем. Світоглядно – методологічні нариси. Монографія. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2009. – 284с.
7. Франко І. Що таке поступ? / Зібрання творів у п'ятдесяти томах/ Іван Франко Т.45: Філософські праці. – К.Наук. думка, 1986. – С.300- 348
8. Хайдеггер М. Время и бытие. Москва, 1993. С.221 – 238
9. ХарариЮ.Н. Людина розумна, Історія людства від минулого до майбутнього/ Юваль Ной Харари: [пер. з англ. Я.Лебеденка] – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016 – 543 с.
10. Шпенглер О. Закат Европы, Москва. 1993, т.1

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТЕРИТОРІЇ ТА РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКРИНИЦЬКОГО ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ

Царик П.Л., Царик Л.П.

pitertsaryk@gmail.com, tsarykl55@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Україна

The ecological state of the Belokrinitsky dendrological park of local importance is considered, the sources of available pollution are determined. The functional zoning of the territory was carried out and the priorities of its use were determined. Recreational loadings on the territory of the park are determined, the description of the existing ecological and educational path is given, the potential recreational use of the dendrological park and the architectural monument are estimated.

Key words: *ecological status, functional zoning, recreational load, ecological-educational path, recreational use.*

Білокриницький дендрологічний парк місцевого значення розташований у село Білокриниця Кременецького району, в межах садиби Кременецького лісотехнічного коледжу. Заснований у другій половині XIX століття. Рішенням виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 14.03.1977р. №131 дендропарку було надано статус «парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення». Сучасний статус з 1996 р. Перебуває у віданні Кременецького лісотехнічного коледжу. Площа 16,00 га.

З метою визначення та обґрунтування заходів щодо провадження відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної, господарської діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, які передбачається здійснити протягом п'яти років, а також стратегії розвитку об'єкта природно-заповідного фонду на десять років розроблено проект організації території об'єкта природно-заповідного фонду.

Екологічний стан території визначається як антропогенними, так і природними факторами.

Стан повітряного басейну визначається переважно викидами виробництв та транспорту. Причому, головним забруднюючим фактором на даний час є транспорт, оскільки промислові підприємства майже не працюють, а котельні, які раніше працювали на вугіллі, переведені повністю на газове опалення. Орієнтовно середні дані річних викидів шкідливих речовин від транспорту в межах автодороги складають близько 700